

I R O D A L O M.

Lélektan és logika. Középkolai használatra írta *dr. Sárffy Aladár*. Ára 1 frt. Budapest, Lampel Róbert (Wodiáner F. és Fiai) kiadása.

Sárffy nevezett könyve gondos munka; van ugyan elég hibája, de előnyei jóval felülmúlják a hibákat.

Az első lapok olvasása kissé bizalmatlanná teheti a kritikus olvasót, mert az a sajátságos, hogy itt követi el a legtöbb hibát; itt akad a legtöbb kifogásolni való. Lassankint azonban mégis jobb véleményre hangol. A philosophiai *előismeretek* kifejtésében több tévedés és stiláris botlás található.

Mindjárt az első lapon azt mondja, hogy «az ember tudásvágyától ösztönöztetve, *nagyszerű* problémák megoldására vállalkozik», Cicero szavaival a bölcsészetet «az emberi és *isteni* dolgok tudományának» nevezi s így tovább; szerinte «a bölcselkedés a problémák megoldásának *módja*» (!?), «a philosophia, mint tudomány, kezdetben *mégis csak egy volt*», a philosophiai propeaedeutikát «előkészítő bölcsészet»-nek nevezi; hát ezek bizony zavaros dolgok. De akad több ilyesmi; pl. hogy «a bölcsészet történelme = historia philosophiae, *nem egyéb*, mint a philosophia fejlődésének *leírása*», hogy «mi *csak*: a philosophiai propeaedeutikával foglalkozunk, mert a többi három ág már a magasabb bölcsészeti tudományok közé tartozik»; mindezek nem csupán stiláris szempontból eshetnek kifogás alá.

De hát lássuk tovább! Azt mondja a 7. lapon, hogy «az anatomia a már *élettelen* testet boncolja föl, hogy annak *megmerevült* organumait vizsgálhassa», a mi szintén nem egészen helyes, mert hol marad akkor a *vivisectio*? Az is különös,

midőn azt állítja, hogy organismusunk bizonyos korig egészen önkéntelenül végzi az életműködést és az ember csak idővel fejlődik annyira, *hogy tudomása lesz az élettani processusokról*», mi szintén nem igaz, mert mikor szerez az ember pl. a máj vagy epe működéséről, vagy a vérkeringés processusáról tudomást? Az sem igaz, hogy a lélek csak akkor kezdené működését, midőn a bel- és külérzéketli mozgások tudatosakká és önkéntesekké válnak. Ebben az állításban pedig, hogy «a lélek *tudománytartalma* (?) olyan régi, mint maga a philosophia», ez a tudománytartalom szó bizvást elmaradhatott volna. Az sem igaz, «hogy egy állat sincs, melynél a szervek oly egyenlően volnának kifejlődve, mint az embernél», valamint épp oly helytelen az is, «hogy testünk bizonyos időközök alatt egészen új *molekulákká* alakul át». A 13. lapon azt állítja, hogy élőlény *nem szánja* magát éhhalálra», ellenben a 70. lapon már azt mondja, hogy «szándékos éhhalálra kárhoytassa magát, már *jóval ritkább*». Érthetetlenül van kifejezve továbbá a 14. lapon az, mit az idegek positiv és negativ működéséről mond. Az pedig még különösebb magyarázat, hogy «a hallásnál a *halló rész* (?) *óvatosan* el van rejtve a fejben és oly finom idegekből áll, melyek az *aestetikai* (zenei) complicatiót észreveszik, minek az egyes állatnál csak primitiv *nyomait látjuk*». Az sem igaz, hogy fülünk a huzamosabban hallott hangot bizonyos ideig *utánhangzás* alakjában tartja meg» (18. l.), mert nem physikai utánhangzás az, hanem tisztán reproductio. Az is érthetetlen, hogy az izlés körében is fordulnak elő hallucinatiók, valamint az, hogy a vakok «szint is vesznek észre ujjaik hegyével»; az sem igaz, «hogy egy testrészünk sem fejlődik a másik rovására» (19. l.); valamint ahhoz is fér szó, hogy «az európai ember Saharában megfeketedik, és nem kell-e különösnek tartani, hogy a *földrajzból* véli tudni, hogy «a szellemi foglalkozás befolyással van az ember fejlődésére» (20. l.), valamint, hogy úgy találja, miszerint «a képzetalkotás kezdetben tisztán állati működés» (24. l.), mivel «éppen úgy történik az állatoknál, mint nálunk».

Hogy miért követte el a legtöbb hibát a philosophiai előismeretek tárgyalásánál, annak megtaláljuk többi részében a kulcsát; mert szerző, úgy látszik, inkább a tankönyvek körében kereste philosophiai ismereteit s így nem juthatott a philosophiai mélyebb felfogásig, nem jutott annyira, hogy valamely rendszer

alapján világnézetet alkothatott volna magának; akkor nem nevezné a filozóphiát majd az isteni dolgok tudományának, majd csupán a problémák megoldása módjának, a mi utóvégre ráillik minden más tudományra is. Épp úgy nem fogadta volna el a «*tabula rasa*» elméletét, azt állítva, hogy «a képzetek *csak* és *csupán* tapasztalás folytán szerezhetők» (25. l.), de már odább (28. l.) ezeket «érzéki képekre és nem érzékiekre (szellemiek)» osztva.

Mindezek daczára elmondhatjuk, hogy a könyv általában a mai tudomány színvonalán áll s ezt még jobban hangsúlyoznók, ha ott nem kísértene (12. l.) az *életérő* fogalma, ez a rég kiküszöbölt valami, mely sehogy sem illik e könyv szelleméhez. Kár, hogy Wundtot, kinek alapvető művét forrásai között említi, nem használta föl nagyobb mértékben; akkor többet kaptunk volna az idegrendszeréről is, mely a mai empirikus pszichológia alapját képezi.

Sárfy sok példával kívánja könyvét érdekesebbé és használhatóvá tenni, de ezeket nem alkalmazza mindig helyesen s nem is mindig találók. Így pl. a productiv és reproductiv phantasiát nem lehet *A jövő század regénye* és *Toldi-mondával* illusztrálni; mintha bizony Arany csak a reproductiv phantasia révén alkotta volna meg genialis művét! Ahhoz a példához is sok szó fér, hogy a «betegápoló nő- és férfi-társaságok» valóban önzetlenül szolgálnak az emberiséget; valamint az is érthetetlen, hogy a szép magyarázatához miért szolgálhatna például csupán Munkácsy «Krisztus Pilátus előtt» képe.

A művet általában kissé bőbeszédűnek tartom; nem különítette el a lényegest a részletezés esedékes fejtegetéseitől. Részletes leírásai nem előnyei a műnek, mert megnehezítik a tanuló dolgát. A sok leíró részletet jobb lett volna jegyzetben adni.

A könyvnek egyik-másik része aránytalan terjedelmű; így pl. sok az, a mit az indulatról mond, ellenben kevés, a mit a fogalomról ad, s igen felületes, mit a hypnotismusról odavet; mert sok problémán, miként előszavában mondja, csak átsiklott.

A lelki betegségek fejezetében a *bűskomorság* és *elfásultság* egy fejezet alá tartoznak.

Kevesebb kifogás alá esik a logikai rész. Az csak helyes-selhető, hogy a formalismust kellő mederbe szorította, s hogy e

helyett inkább a tudományos kutatás módszereivel ismerteti meg a tanulót.

Kár az is, hogy a műben annyi az idegen szó; a reáliskolai tanulót s talán a gymnasistát is, az ily kifejezések, mint «conjecturalis», «psychikai imputatió», «noologia», «autopsia» s több effélék, csak zavarba ejtik.

Különben utóvégre is a mű a tudomány színvonalán áll, magyarsága és stílje elég jó, megfelel a tantervnek, nem vét a jó izlés ellen, nem sérti a vallás-erkölcsiséget s így *egy újabb kiadás javításának föltételével középiskolai használatra elég alkalmas.*

Harrach József.

* * *

Friedrich Paulsen, Einleitung in die Philosophie. Berlin, 1892. (XVI. 444. S. 8°) ára M. 4.50.

Nem új philosophiai rendszert akar szerző e könyvével nyújtani, hanem csak bevezetést a philosophiai tanulmányokba, feladatul tűzvéni maga elé, hogy az emberi szellem utolsó nagy problémáit és azokat a nagy eszméket adja elő, melyeket az emberiség szellemi vezérei kigondoltak.

Nincs is szándéka a philosophia történetét megírni, hanem csupán csak discussio alakjában akar a főproblémákkal és a megfejtésökre czélzó gondolatokkal foglalkozni.

Szerző nézete szerint az az irány, mely felé a philosophiai gondolkodás jelenleg törekszik, *idealistikus monismus*-nak nevezhető. Ez az irány két ellentét között fekszik, melyek egyike a *supranaturalistikus dualismus*, a második az *atomistikus materialismus*. Az első a középkorból fenmaradt iskolai philosophia, mely szerint a test és lélek ideiglenesen egybekapcsolt két substantia. A második irány, az atomistikus materialismus két gyökérből származik, az egyik a *Gassendi*-től és *Sennert*-től megújított atomismus, a másik a mechanikai nagy eszmék behatása, mely a physikában és a csillagászatban oly nagyszerű eredményekre vezetett és egy philosophiai iskolát arra indított, hogy a mechanikai magyarázatban a világról alkotható végső gondolatokat lássa.